

Tusnádylászló

Az emberi teljesség bővületében

Madarász Imre könyveit olvasva szinte már várta az ember, hogy a szerző Dantéről is jelentet meg különálló, összegező művet. Ezt a reményt a rendkívül sikeres, öt kiadást megért, "Az olasz irodalom története" című alkotása is táplálta. Hiszen abból is kiderül, hogy Dante az olasz irodalomnak oly biztos pontja - szinte kontinentális alapzata - hogy hozzá vissza-vissza kell térnünk. Különböző irodalmi korok világában bővíthet a tudásunk, sokfelé kalandozhatunk az olasz Parnasszuson, de a kellő arány csak akkor születik meg, ha ez az említett visszatérés bekövetkezik. Madarász Imre a Debreceni Egyetemen magyar és olasz nyelven tanítja az olasz irodalmat, és munkája során rendszeresen merít ebből az örök forrásból.

Ez a könyv a hazai Dante-kutatás jelentős állomása. Egyaránt élményt jelent olyanok számára, akik már a Sommo Poeta sajkája után szegődtek, és olyanoknak is, akikben most ébred fel az érdeklődés a költőfejedelem iránt.

Olaszországi könyvtárak katalógusait böngészve, tanulmányozva szinte szédítő érzés fogja el a látogatót: a hatalmas dantei életművet a könyveknek, cikkeknek valami csodálatos tenyészetet vesz körül. Jelen van a korok "hordaléka" is, a Dantéhoz nem méltó kicsinyes ítélezés, de nem lehet vitatni, hogy a hamis han-

gok mellett az értékek tömegébe jut az ember. A csodálat után gyakori a kérdés: hogyan összegezze magában a látottakat, hogyan észlelhet minden árnyalatot, hogyan látja meg a múlt óriásában a mai kor számára is biztos lelki alapot jelentő örök szellemiséget, hogyan és miért érezhetjük őt kortársunknak? Mindezekre a kérdésekre választ kapunk Madarász Imre könyvéből. A Dantéről szóló rengeteg írás láttán hangsúlyozni sem kell, hogy maga a rendszerezés, az ellentmondások feloldása is nagy teljesítmény. A szerző azonban ennél sokkal többet tett, hiszen még a legismertebb dantei részletekhez is fűz új gondolatokat, egyedülálló módon gazdagítva látásunkat. Aki oly kivételes ihletettséggel foglalkozik az olasz irodalommal, mint ő, az Dantéhoz is ily közel juthat, hiszen az olasz irodalomban szinte minden út hozzá vezet, vagy inkább tőle indul. Jóllehet már Dante előtt is gazdag volt az olasz irodalom, valahogy mégis ő adja meg a minőségét, a jellegét, a fő szellemiségét ennek a hallatlan értékeket felmutató kultúrának. A szerző maga is említi, hogy a dantei számmisztikához illően munkája kilenc tanulmányból és egy előszóból áll. A "Dantét olvasni - Dantéről ími" előszó azt a kettősséget ragadja meg, amely oly fontos minden hasonló mű esetében. A megszólaló író rengeteg olvasmánya, tünő-

dése előzi meg azt a pillanatot, melyben végre tollat ragad, és rögzíti gondolatait, olyanokat, melyeket fontos másokkal közölni, de ebben a boldog pillanatban sem felejt el, hogy ő is volt olvasó; saját munkáját is az olvasó szemével nézi.

Már az induló költőről kiderül, hogy mennyire eredeti tehetség volt, már ekkor az ihlet vezérelte leginkább, nem az elődök követése. "Az új élet" is gyökeresen mást hoz, igazi minőségi többletet: a nő legnagyobb felmagasztalása. "Nem a realiztikus leírások, hanem a lelki és misztikus látomások, nem a külső eseményesség 'regényszerűsége' és 'világyszerűsége', hanem az introverzió, az ön-reflexió hat igazán 'modernül' a 'vita nuova'-ban. A lélek mélységeinek feltárásában és elemzésében Dante sokkal messzebb jutott el, mint a modern pszichoanalízis áltudósai. Szerelemfilozófiája is mennyivel mélyebb, mint akár egy Prousté! S a szerelemnél maradvá: a dantei 'éteriség' és rendkívüli kifinomultság ma egészséges ellenszer lehet a korunkra e téren is jellemző közönséges-ségre, durvaságra." - fogalmaz Madarász, rámutatva, mennyire kortársunk Dante ezzel a művével is.

Ilyen kezdet után járjuk végig a dantei életutat: a főmű legjelentősebb, legjellegzetesebb helyei után tárul elénk Madarász könyvében Dante alapvető vonása: a hallatlan tudatosság mellett párhuzamosan, sőt olykor döntő módon jelenik meg a költői szenvedély.

A legnagyobbaknak is megvan a kiszabott sorsuk: utóéletük nem mindig követi a hajdani génusz mindenségét, nem tud igazán felemelkedni hozzá. Volt ilyen

mélypont Dante utóéletében is. Saverino Bettinelli a Dante-ellenesek, az óriást félreértők csapatának élén áll. Tanulságos ez a jelenség, hogy érezzük saját korunk felelősségét azon a téren, ahogy magunkat is megítéljük, minősítjük azzal, ahogyan a korábbi értékekről vélekedünk. A "Dante-per" győztesei nyilvánvalóan nem a kis értékű ellenfelek lettek. A "költők legmagasabbja" diadalmasan szállt tovább az őt szerető és megértő korokba. Nem véletlenül lett az olasz megújulás szellemi ihletője. A szerző itt is árnyaltan mutatja meg, hogy a nagy szeretetben, a páratlan hódolatban mennyi az, ami kimondottan dantei, és mennyi az, amit az adott kor a nagy költő nevében, de valójában helyette hirdet. Ezen a téren fölöttebb tanulságos Mazzini költői vallomása, aki Dantét az olasz egység apostolává teszi. A nagy költő szerette hazáját, de a világcászárság híve volt, mert úgy vélte, hogy a gyilkos és folyton-folyvást iszonyú szenvedést okozó háborúkat, csak így lehet elkerülni. Csak a végső és igazi egység fékezheti meg és kényszerítheti megbékélésre a veszedelmes, elmentéses erőket. Ám Dante egy olyan művészi, rendkívül fejlett nyelvet hagyott maga után, amely valóban az olasz egység alapja lehetett és lett.

Hosszan lehetne sorolni Madarász művének érdemeit. Részletekből, látszólag "kicsiny" mozzanatokból, dantei rezdülésekből is lenyűgözően villantja fel a lényegét. Az árnyaltság pontossá teszi akkor is, amikor nagy összefüggésekről beszél. Egyúttal kritikailag feldolgozza a vonatkozó hazai kutatásokat. A dantei életmű kontinentális alapzata ugyanis oly

terjedelmes és mély, hogy bizonyos részek kiragadásával könnyen elveszíthető a lényeg. Madarász elismeri a korábbi magyar Dante-kutatók értékeit, de tévedéseiket sem hallgatja el; éppen a Dante iránti szeretet ösztönzi erre. Így derül ki, hogy mennyire túlzás volt Dante állítólagos "kegyetlenségéről" beszélni. (Péterfy Jenő szép tanulmányába is becsúsztott ilyen hamis hang.) Bán Imre korszakalkotó művének számtalan értéke közé tartozik, hogy a korábban hirdetett újkori Dante-képet helytelenítette: vitatta a nagy költőben erősen hangsúlyozott reneszánsz vonásokat. Megmutatta benne a középkor emberét, de bizonyítás közben elveszttek azok az elemek, amelyeket valóban nem lehet a középkorhoz kapcsolni.

Az ellentmondások elbizonytalaníthatják az olvasót. Madarász Imre különös adottsága az, hogy ilyen esetben is megérteti velünk, hogy a mű titkával állunk szemben: amit zavaró tényezőnek tekinthetnénk, valójában olyan jelenség, amely közelebb visz magához Dantéhoz. Ilyen ellentmondás, hogy Cato a Purgatóriumban olyan szerepet tölt be, mint Minos a Pokolban. Dante elvei, elméleti rendje szerint ez több szempontból is képtelenség, de ésszerűségén győz a rokonszenve, és ez igazi költői vonás.

Mind az ésszerűségnek, észelvőségnek, mind pedig a szenvedélynek hallatlan ereje jellemezte Dantét. Ezt az utóbbit a romantikusok annyit hangsúlyozták, hogy a későbbi utódok szinte félve tartózkodnak a szemléletüktől. Madarász épp Dante nevében nem tart az ilyen korokhoz kötődő (köthető) tanúktól: ami jelen van

a költőben, arról beszélnünk kell. Ha azt a vonást az elődök tévesen emelték ki, erősen hangsúlyozták, az csak aránytévés volt, de a jelenség elhallgatása, tagadása ugyanúgy hamis képre vezet, mint a téves kiemelés.

Az emberi lélek a viszonylagosság legnagyobb kohója, ugyanakkor ennek a viszonylagosságnak a legtökéletesebb mérőműszere is lehet. Így jutunk el lelkünknek, életünknek, világunknak a rendjéhez, teljességünk igazi felismeréséhez. Minden idők embere azért tér vissza Dantéhoz, mert erre a rendre, ennek a tudatára, a hozzá vezető út ismeretére szüksége van.

Ezen az úton rendkívüli segítséget, fontos állomást jelent Madarász Imre legújabb tanulmánykötete. Szép és előkelő helyet foglal el a hazai Dante-irodalomban. Remek példája annak, hogy a legnehezebb és legszebb dolgokról, jelenségekről is lehet világosan és élvezetesen írni. Dantét mélységesen értő és látó szerző vezeti az olvasót egy hétszáz évvel ezelőtti csodálatos látomásnak és az azt megelőző nagy szerelmi élménynek a titokzatos, egyedüli világában. A múlt nagy művészetével találkozunk, filozófiával, páratlan rendkereséssel; közben érezzük azt, hogy Dante a mi kortársunk is. A századok, évezredek telnek-múlnak, de őrá szükségünk van: embervoltunk miatt, teljességünk miatt. Hozzá közeledünk, és önmagunkhoz jutunk közelebb általa.

(Madarász Imre: "Költők legmagasabbja". Dante-tanulmányok, Hungarovox, Budapest, 2001)